

influence political participation and activity, are determined. The opposite of scientists' assessments of the role of this class in the development of modern society is pointed out.

The methodological basis for understanding creativity in politics, in particular, the use of creativity and innovation indices, is shown, the need for their detailing is indicated in order to be used to study countries that are experiencing a state of transit or are at the stage of economic reform, the establishment of democratic values, etc.

The problem of combining the system and innovations in the conditions of democratic development is considered through the prism of public demand for non-systemic politics and politics. It is substantiated that the superficial understanding of creativity leads to an increase in the negative aspects of this concept - the lack of responsibility for one's activities, and at the state level - for the future of the state. The development of positive creativity leads to education, freedom of thought, strategic thinking, civic engagement, and so on. Among the prospects for further scientific research, there is an analysis of individual cases of both negative and positive forms and the diversity of forms of creativity in the political sphere.

Key words: creativity, innovation, political activity, creative class.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.11>

УДК 324.328

Анна Бучинська,
аспірантка Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України
ORCID:0000-0002-1850-3605; EMAIL: buchynska.anna@gmail.com

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано перспективи впровадження діджиталізованого виборчого процесу в Україні з урахуванням існуючих викликів. На основі теоретичних досліджень було доведено, що використання новітніх технологій електронного урядування сприяє підвищенню рівня демократизації, виникненню нових форм політичної участі, залученню до політики та голосування більшої кількості громадян. Обраний курс держави щодо впровадження електронного урядування, відліком проголошення якого слід вважати 2014 рік, був підтриманий та продовжений новообраним Президентом та парламентом 2019 року. Тому на основі методів якісного аналізу розглядаються результати процесу діджиталізації в Україні на підставі тематичних соціологічних досліджень щодо кількості користувачів, їх віку, місця проживання та інтенсивності користування всесвітньою мережею та додатками, пов'язаними з наданням державних послуг. На думку авторки, діджиталізація виборчого процесу нерозривно пов'язана з процесом впровадження електронного урядування та є його невід'ємною частиною. Відтак інтернет-голосування не обмежується передачею голосу виборця, а складається з цілого комплексу дій, які мають бути діджиталізованими – подання реєстраційних документів кандидатів, реєстр виборців, підрахунок голосів та інше. Авторка приходить до висновку, що, не дивлячись на проблеми технічного забезпечення захисту персональних даних суб'єктів виборчого процесу та несанкціонованих, хакерських втручань у процес голосування, запровадження діджиталізованого виборчого процесу залишається лише питанням часу.

Ключові слова: виборчий процес, діджиталізація виборчого процесу, онлайн голосування, електронне урядування.

Вступ. Дослідження процесів демократизації, виникнення нових форм політичної участі та голосування з використанням цифрових інтернет-технологій є надзвичайно актуальною темою для дискусій в сучасному українському суспільстві. Державна політика

України, заснована на розвитку цифрових технологій як основного інструмента демократичної трансформації, нерозривно пов'язана з використанням електронних ресурсів для налагоджування соціально-політичної активності та взаємодії громадян з органами державної влади. За останні двадцять років розвиток інформаційно-комунікативних технологій вплинув на процес демократизації, визначаючи механізми соціально-політичної взаємодії, надаючи можливості для будь-якого користувача, незалежно від його місця перебування, рівня освіти, соціального або матеріального стану, впливу на ухвалення політичних рішень. Одночасно це створює безпрецедентні виклики для представників державної влади, які мають налагоджувати комунікацію та враховувати стан громадської думки.

Процедура діджиталізації або оцифрування виборчого процесу надзвичайно складна та довготривала. Беручи до уваги успішний досвід запровадження онлайн голосування в зарубіжних країнах, долучаючи до розробки найкращих спеціалістів, проводячи інформаційно-роз'яснювальну роботу з суб'єктами виборчого процесу, які безпосередньо беруть участь в організації підготовки та проведенні відповідних виборів, а саме – членами виборчих комісій, на нашу думку, можна досягти повномасштабного запровадження діджитал-голосування.

Мета та завдання статті полягають у 1) встановленні взаємозв'язку використання цифрових технологій і наслідків виникнення та реалізації нових форм політичної участі на процеси демократизації в суспільстві; 2) вивченні досягнень українського уряду щодо втілення ідеї електронного урядування та оцінці наявної практики використання державних послуг онлайн; і на сам кінець 3) охарактеризувати наявний стан та перспективи впровадження діджиталізації виборчого процесу.

Наукові методи та підходи дослідження. У статті використаний системний підхід, на основі якого систематизовані погляди вчених щодо кореляції підвищення рівня демократичності суспільства з використанням цифрових технологій та виникненням нових форм політичної участі. Також був застосований метод якісного аналізу результатів соціологічних досліджень щодо вивчення динаміки збільшення кількості користувачів всесвітньою мережею та використанням послуг електронного урядування. Метод критичного дискурс-аналізу дозволив всебічно дослідити та порівняти численні твердження щодо доцільності, проблематичності та перспектив впровадження діджиталізованого виборчого процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню передумов виникнення нових онлайн форм політичної участі та їх впливу на суспільство присвячені роботи ряду зарубіжних науковців, а саме: Е. Велчу, Р. Далтону, Я. ван Десу, Я. Теохарісу, Дж. де Муру, М. Фіні. Питання електронної участі вивчали Р. Гібсон, Ф. Огден, С. Маріен, М. Хуге, Е. Квінтельер, С. Колман, Е. Ферро. Серед українських науковців проблему електоральної участі з теоретико-методологічної перспективи вивчають О. Косахівська, проблемам електорального вибору присвячені роботи В. Бунь. Водночас роботи А. Акімова, О. Голубоцького, А. Константинівської, І. Коліушко, В. Кривошеїна, А. Митко, Н. Ротар присвячені теоретичному вивченню впровадження електронних платформ участі. Ґрунтовні дослідження щодо налагодження використання цифрових технологій та Інтернету як ресурсу для демократизації суспільства належать Н. Бойко. Варто зазначити, що з 1994 р. Міжнародна фундація виборчих систем IFES відіграє ключову роль у сприянні розвитку демократичних виборчих процесів та інститутів в Україні, відповідно до чого проводить ґрунтовні дослідження виборчого законодавства та аналізує перебіг виборів.

У **результатах та дискусіях** встановлено, що, досліджуючи певні аспекти соціальної сфери, неможливо говорити про політичну та електоральну участь, незважаючи на рівень демократизації суспільства. Зокрема, як зазначає Г. Перрі (1992), «кожне дослідження політичної участі одночасно присвячене дослідженню демократії» (с. 3). Серед дослідників політичної участі, неодноразово постає потреба в проведенні паралелей

з рівнем демократичності в суспільстві. Активна позиція громадян дійсно може відображати рівень демократизації, проте цей показник не охоплює абсолютно весь спектр чинників, які є ключовими для визначення рівня демократичності суспільства.

Як зазначає Н. Бойко (2020), з виникненням Інтернету у світі панувала ейфорія. Інтернет розглядали як «новий світ», з новими законами, правилами та етикою. Світ, який змінює поведінку і відносини між людьми. Новітні технології розглядалися як засоби, що збагачують сучасний процес демократизації і наближують встановлення дієвої демократії. Так, Ф. Огден у своїй праці «Навігація в кіберпростір», зауважує, що «магія електронної комунікації робить пряму демократію неминучою» (Ogden, 1995, цит. за Бойко, с. 77). А відомий американський соціолог Г. Рейнгольд у своїй книзі «Віртуальна спільнота», зазначав, що «Інтернет – це найвагоміший ресурс демократії» (Rheingold, 1993, цит. за Бойко, с. 77). Разом з позитивними оцінками використання інформаційних технологій в суспільстві, можна було зустріти і досить аргументовані роздуми щодо негативного впливу Інтернету на суспільство та сучасний демократичний процес. Однією з таких публікацій стала книга відомого британського соціолога С. Коулмана «Чи може Інтернет зміцнити демократію?», у якій автор розкритикував ідеї своїх оптимістично налаштованих колег (с. 77).

Якими б палкими не були дискусії серед прихильників та скептиків цифрових трансформацій, сьогодні Інтернет-платформи та цифрові технології нерозривно пов'язані з повсякденним життям. Зокрема, це призвело до того, що на початку нового тисячоліття, західні дослідники наголошували на виникненні та популяризації нових форми участі, що характеризуються особистісними життєвими перевагами та акцентовані на вираженні моральних та етичних переконань. Зокрема це бойкот, відмова купувати певні товари «consumer power», які детально вивчають М. Мішлеті (2003) та де Мур (2017). До майже нескінченного переліку форм політичної участі варто додати і ті, які стали доступними з розвитком інформаційно-комунікативних технологій, зокрема соціальних медіа, оцінку яким дають Дж. Ерл та К. Кімпорт (2011), водночас Л. Бенет та А. Сегерберг (2013) займаються вивченням питань, пов'язаних з поширенням політичного контенту та використанням соціальних мереж задля мобілізації суспільства для вирішення певних політичних цілей (Theocharis & van Deth, 2018, р. 20-21).

В свою чергу, С.Маріен, М.Хуге, Е.Квінтельер (2010), досліджуючи прояви нерівності в політичній участі, приходять до висновків, що інформаційно-комунікативні технології надають можливість абсолютно всім громадянам, незалежно від статі, віку, рівня освіти та соціального статусу, брати участь у політичному житті суспільства. Наприклад, підписувати електронні петиції, брати участь в дискусії на інтернет-форумах, голосувати онлайн та інше. Через зручність та доступність для кожного користувача нові форми участі витісняють традиційні (конвенційні) форми – участь у виборах, партійна приналежність, політичні мітинги та формують виклики для державних урядовців, вимагаючи встановити діалог на рівних (с. 191).

Спираючись на дані наукового дослідження 2005 року від Центру демократії та громадянського суспільства, Р. Далтон (2008) наголошує на явному зростанні політичної участі поза виборчою ареною, включаючи дії, які раніше вважалися «нетрадиційними», наприклад, підписання петицій та участь у протестах, а також відносно нову форму політичної діяльності – активність в Інтернеті та політичний консьюмеризм. Науковець говорить про те, що норми громадянства надають безумовну можливість для вивчення політичної участі в певній країні. В своїй статті дослідник виводить гіпотезу про те, що наразі відбувається перехід від патерну «зобов'язаного» громадянина до «залученого». Наголошуючи на тому, що з часом громадяни стають все більш освіченими, політично орієнтованими та зацікавленими, залучені громадяни перебувають у пошуку різних форм впливу на політику. Це стає можливим з використанням цифрових технологій, які через виникнення нових форм участі скоріше призводять до ренесансу демократичної участі, ніж до її занепаду (с. 85).

Німецький науковець Я. Теохаріс (2015) говорить про те, що надзвичайно складно окреслити термін онлайн участі, адже він охоплює достатньо широкий спектр дій, які не тільки принципово відрізняються один від одного, але й спираються на різні рівні технологічного прогресу. Зазвичай «онлайн участь» включає такі різноманітні дії як підписання петицій в Інтернеті, пошук політичної інформації про послуги місцевих рад, розміщення політичного контенту в Facebook, використання Twitter для координації акцій протесту, електронне голосування, розміщення фотографій в Instagram, на якій зображено насильство поліції. Для уникнення плутанини, науковець запроваджує в наукову літературу таке поняття як «участь у цифровій мережі» (*digitally networked participation*), яке трактується як «персоналізовані дії в засобах масової комунікації, що здійснюються окремими громадянами з метою активізації своєї соціальної мережі для збільшення розголосу задля вирішення політичних або соціальних проблем» (с. 194).

У наведених дослідженнях кожен науковець робить наголос на тому, що цифрові технології та доступ до мережі Інтернет послугували виникненню нових форм політичної та електоральної участі. Їх швидка популяризація зумовлена доступністю, інклюзивністю та безумовною зручністю у використанні, адже нові форми онлайн участі значно економлять час та ресурси користувача. У той же час вони слугують невід'ємним доповненням традиційних засобів державного управління та комунікації.

Варто зауважити, що застосування цифрових технологій майже у всіх сферах життя, спонукає уряди країн активно запроваджувати їх і у виборчий процес. По суті, діджиталізація – це переведення інформації (тексту, звуку, відео, зображення) у цифрову форму, яку згодом може обробити комп'ютер. Варто зазначити, що процес діджиталізації виборчого процесу охоплює оцифрування всіх необхідних документів для проведення голосування, а саме: ідентифікації виборців, створення виборчого реєстру, обробки результатів виборів та їх підрахунок. Відтак електронне голосування – це приклад найбільш контрольованого використання нових технологій у виборчому циклі, адже воно охоплює найбільш вразливий процес виборчого циклу – власне голосування та підбиття підсумків виборів. Це також найсучасніший приклад використання нових технологій, адже реалізація електронного голосування передбачає, що всі залучені документи й процеси оцифрують для безперервного та єдиного засобу передавання інформації (Мауер, 2020, с. 50-51).

За визначенням М. Ліллестрьома (2020), онлайн-голосування або інтернет-голосування – це версії електронного голосування, де виборці мають можливість віддати свій голос, не відвідуючи саму виборчу дільницю, використовуючи комп'ютер, планшет або смартфон. Серед переваг онлайн голосування дослідник виокремлює пришвидшений підрахунок виборчих бюлетенів, зменшення кількості персоналу, необхідного для підрахунку голосів вручну та значне полегшення для виборців, особливо з віддалених регіонів, участі у виборах. Незважаючи на значні витрати імплементації діджиталізації виборчого процесу, очікується, що інвестиції в нові системи окупляться в довгостроковій перспективі, оскільки значно знизяться операційні витрати. Також, значною перевагою онлайн-голосування буде швидке отримання результатів виборів. Розглядаються можливість збільшення загальної явки виборців, які значно заощаджують час та кошти завдяки можливості голосувати незалежно від свого місцезнаходження. Дослідник поряд з перевагами зазначає і певні ризики використання інтернет-голосування, а саме фальсифікації виборів, порушення таємниці вибору і, як наслідок, зниження довіри громадськості до виборчих процедур та результатів голосувань.

Відповідно до дослідження, проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (2020), онлайн-голосування передбачає авторизацію на веб-сайті через комп'ютер або мобільний пристрій з доступом до Інтернету. Загальна тенденція в більшості країн, які запровадили інтернет-голосування або провели його пілотні дослідження – не робити онлайн-голосування обов'язковим і дозволяти паперові бюлетені як альтернативу виборам онлайн. Вперше електронне голосування було використано на виборах у Сполучених

Штатах у 2000 р. в рамках пілотного проекту в кількох штатах для виборців, які перебували за кордоном. Як зазначають дослідники, онлайн-голосування значно зменшує прямий контроль і вплив людей у виборчому процесі. Разом з цим, діджитал голосування вводить широкий спектр нових ризиків та застережень, пов'язаних з довірою та прозорістю. Як наслідок, інтернет-голосування зазвичай викликає більшу дискусію, ніж будь-які інші інформаційно-технологічні програми на виборах (с. 27).

У дослідженні Міжнародного фонду «Відродження» (2009), йде мова про те, що категорія електронного голосування є однією з форм впровадження електорального урядування, яке варто трактувати як «тип організації державного управління, за якого відбувається активна взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування з суспільством, людиною, бізнесом за допомогою інформаційно-комунікативних технологій» (с. 4).

Обраний курс держави щодо впровадження електронного урядування, реалізується в цілому ряді законодавчих актів, постанов та урядових програм. Як зазначає Н. Бойко (2020), у другій половині 2019 року на основі Державного агентства з питань інформатизації, яке існувало з 2014 року і робило перші кроки на шляху переведення суспільних відносин в онлайн-формат, займаючись формалізацією взаємодії держави з основними соціальними суб'єктами в онлайн-просторі, вперше було створено нове міністерство з питань діджиталізації – Міністерство цифрової трансформації України (с.147), яке працювало над активним впровадженням елементів електронного уряду, електронної демократії (електронні програми «Держава в смартфоні», «ДіЯ», «Відкриті дані», «Трембіта», система ProZorro й система DoZorro, «електронні петиції», «електронні запити», «електронні консультації», «Місцеві громадські бюджети» тощо). За словами Н. Бойко, ефективне впровадження таких програм сприяє відкритості й прозорості діяльності органів влади, активізації діалогу влади із суспільством, подоланню корупційної компоненти в рамках реалізації відносин «держава–громадянин» (с. 6).

Варто зазначити, що після позачергових парламентських виборів у липні 2019 року, новопризначений уряд наголосив на необхідності впровадження цифрових технологій в наданні державних послуг та їх використання під час виборів. Головним рушієм ініціатив щодо застосування новітніх технологій був Указ Президента України від 29 липня 2019 року. Відповідно до пункту 7 Указу № 558/2019, планується «опрацювати у взаємодії з Центральною виборчою комісією питання щодо започаткування механізму тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси шляхом подання виборцем відповідної заяви в електронній формі, можливості запровадження електронного голосування під час виборів, референдуму».

Ідеї діджиталізації голосування виникли на основі динамічного збільшення кількості інтернет-користувачів в Україні. Відповідно до майже двадцятирічного моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України з питань розвитку процесів діджиталізації, що проводяться з 2002 року, демонструють стабільно–позитивну динаміку. Зростає як кількість користувачів, так й інтенсивність використання мережі. Зокрема, за результатами дослідження 2019 року, користувачами всесвітньої мережі визнали себе близько 78,6% респондентів. За результатами опитування 2013 року, українці, які зазначають, що «не мають потреби і ніколи не користуються Інтернетом», склали переважно особи літнього віку (середній вік респондентів цієї групи – близько 57 років); особи, які мешкають у селі (62,6%) та особи, які мають початкову або неповну середню освіту (75,8%). Сьогодні ці показники значно скоротилися, проте означені групи населення і зараз продовжують залишатись найбільш вразливими верствами населення в країні (Бойко Н., 2020 с.156).

Зростає і тенденція до регулярного користування мережею. Переважна більшість українських користувачів Інтернету зазначає, що користуються мережею щодня або декілька разів на тиждень. За даними Державної служби статистики України (Статистичний збірник, 2021), на кінець 2019 року відсоток користувачів, які зазначали,

що користуються послугами Інтернету «не менше, ніж раз на день» складав 77,7%, а вже у 2020 році їх кількість збільшилась до 85%. Висока інтенсивність користування мережею спостерігається і в міській місцевості – 79,4%, і у сільській – 73,3% за 2019 рік; та за 2020 рік ці показники також зросли до 86,4% - у міській місцевості та до 81,7% - у сільській (с. 30). Така інтенсивність користування мережею дозволяє збільшувати якість використання Інтернету, реалізуючи його можливості у різних сферах діяльності й соціально-громадянської взаємодії. Більше того, відповідно до результатів останніх міжнародних досліджень, на початок 2020 року Україна увійшла до двадцятки країн, в яких порівняно з попереднім роком відбулось найбільше зростання кількості інтернет-користувачів (Digital 2020 Global Overview Report, 2020).

Наразі можна говорити про позитивні результати використання державних електронних послуг в Україні. Станом на вересень 2021 року, відповідно до соціологічного опитування проведеного Київським міжнародним інститутом соціології (2021) на замовлення ПРООН в Україні, кількість громадян, які користувалися державними послугами онлайн зросла з 53% у 2020 році до 60% у 2021. Щодо інтенсивності використання, то 69% респондентів щоденно користуються інтернетом більше 3 годин на день. Ще 16% не більше 2-3 годин на тиждень. Відповідно до результатів дослідження, найбільше держпослугами онлайн користувалися люди молодшого віку, жителі великих населених пунктів та громадяни, що мають вищу освіту. Водночас найбільший «розрив» у користуванні простежується залежно від віку. Серед 18-29-річних 80% респондентів користувалися принаймні однією послугою, серед людей віком 70+ років – 32% опитаних. Серед тих, хто користувався державними цифровими послугами, 78% оцінили свій досвід як «переважно позитивний» або «дуже позитивний». Водночас 54% вважають більш зручним способом отримувати електронні державні послуги саме онлайн, а 11% – відвідуючи ЦНАП чи інші установи (с. 5-6). В той час як відповідно до досліджень Міжнародної фундації виборчих систем (IFES, 2020), порівняно з позитивними результатами не варто нехтувати тим фактом, що 69,4% населення України живуть у містах, тимчасом як решта 30% мешкає у недостатньо розвинених районах з низьким рівнем охоплення Інтернетом, тож вони можуть залишитись без інтернет-голосування та інших е-послуг (с. 9).

Розвиток інформаційно-комунікативних технологій вже давно наштовхнув урядовців на їх широке використання у сфері державної політики. Проте, не дивлячись на кейси успішного використання інтернет технологій для проведення голосування в таких країнах як Естонія, Швейцарія та Молдова, уряди країн зіштовхуються з труднощами в імплементації інтернет-голосування. Зокрема, такі країни як Болгарія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Нідерланди, Норвегія та Великобританія частково або повністю відмовилися від використання електронного голосування в основному через проблеми безпеки (Мауер, 2020, с. 52). У дослідженні Міжнародного інституту демократії та сприяння виборам (2011), зазначено, що проблема полягає в захисті таємниці голосування, адже додатки не повинні прослідковувати будь-який зв'язок між особистістю виборця та тим, як він проголосував. Це проблематично, тому що стандартні системи інформаційно-комунікативних технологій за своєю суттю побудовані для відстеження та моніторингу дій, що в них відбуваються. Розрив зв'язку між виборцем і тим, як він проголосував, означає, що перевірка системи електронного голосування після виборів не може безпосередньо підтвердити, що кожен голос був дійсно підрахований та правильно зарахований (с. 7).

Про проблему конфіденційності голосування заявляє В. Кривошеїн (2020). На думку дослідника, немає гарантії того, що за вказівкою влади не будуть розроблені й нелегально впроваджені програми для відстеження волевиявлення громадян, що порушує основоположний принцип демократичних виборів – таємне голосування. Також через вимогу захисту таємниці голосування, системи онлайн-голосування не повинні відстежувати будь-який зв'язок між конкретним виборцем та тим, як він проголосував.

Разом з тим це означає, що перевірка системи онлайн-голосування після виборів не може безпосередньо підтвердити, що кожен голос був дійсно підрахований та правильно зарахований (с. 133-134). Отже, технічні недосконалості системи створюють додаткові ризики для впровадження онлайн-голосування та потребують подальшого вдосконалення.

Не дивлячись на позитивні зрушення щодо використання інтернет-комунікацій в повсякденному житті та впровадження державних електронних послуг, відповідно до проведеного масштабного дослідження щодо України та міжнародного досвіду інтернет-голосування, було сформовано спільну заяву представниками громадських організацій, дотичних до моніторингу виборчих технологій на чолі з Громадянською мережею ОПОРА (2020), щодо передчасності проведення пілотування онлайн виборів у жовтні 2020 року з таких причин:

1. Україна не має необхідної технологічної інфраструктури для проведення ефективного пілотного інтернет-голосування.

2. Існує високий ризик технічних збоїв та кібератак, особливо в контексті триваючого військового конфлікту.

3. Для успішного впровадження інтернет-голосування потрібна система електронного уряду та оцифрована система ідентифікації.

4. Існує значна недовіра до інтернет-голосування з боку виборців та політиків, що може завадити громадянам визнати результати інтернет-голосування.

5. Задля уникнення упереджень щодо недосконалості онлайн голосування, перше випробування не повинно проводитися під час реальних місцевих виборів.

6. Якщо пілотування не вдасться, це матиме негативні наслідки для всіх технологічних ініціатив в галузі електронної демократії в Україні, до яких громадяни можуть втратити довіру.

Відповідно до вищезазначених пунктів спільної заяви громадських організацій, можна стверджувати, що, не дивлячись на певні успіхи в провадженні електронного урядування, проведенні багаторічних досліджень, досвіду країн, де вже запроваджено та успішно функціонує електронне голосування, наразі Україна не готова до імплементації повномасштабного інтернет-голосування та діджиталізації виборчого процесу. Водночас, проблема реалізації онлайн-голосування не обмежується технічними недосконалостями, а в більшій мірі унеможливується через недовіру та скептичне ставлення виборців.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що наразі існує безліч невиконаних умов для запровадження електронного голосування в Україні. Разом з цим діджиталізація виборчого процесу розглядається як перспективний та необхідний крок на шляху демократизації суспільства. Як зазначають С. Марієн, М. Хуге, Е. Квінтельєр, використання інтернет технологій нівелює будь-які прояви нерівності в політичній та електоральній участі. Водночас М. Ліллестрьом відзначає, що впровадження онлайн голосування призведе до більшої явки виборців через зручність та можливість голосувати в будь-якій точці світу, де є доступ до всесвітньої мережі.

Якісний аналіз соціологічних досліджень щодо використання мережі інтернет та користування послугами електронного урядування доводять, що, не дивлячись на позитивну динаміку та збільшення числа користувачів, наразі 30% населення (що є великою часткою), мешкає у регіонах з низьким рівнем охоплення інтернету. Через це виникає вірогідність, що значна частина населення може залишитись без інтернет-голосування та буде неспроможною використовувати послуги електронного урядування. Іншим вже більш негативним, хоча й опосередкованим, наслідком неможливості участі виборця у голосуванні через технічні проблеми може стати зниження легітимності чи то органу, який обирався на виборах, чи то ініціативи, яка була предметом волевиявлення.

Проте, на нашу думку, найбільші ризики пов'язані з технічними недосконалостями онлайн голосування, а саме: ускладненнями процесу ідентифікації виборця при онлайн голосуванні та одночасному збереженні таємниці голосування. Також існує можливість несанкціонованого втручання та кібератак у вибори та, найголовніше, до підрахунку

голосів виборців, що може підірвати довіру суспільства до альтернативного методу голосування. Разом з тим, варто зазначити, що враховуючи пануючі світові тенденції, впровадження інтернет голосування та повномірна діджиталізація виборчого процесу – це лише питання часу. Звичайно, як було зазначено в дослідженні, існує ряд країн, які призупинили використання інтернет голосування, зіштовхнувшись з рядом невирішених проблем. Проте, розвиток технологій не стоїть на місці, а нові постпандемічні реалії змушують уряди країн зменшувати ризики скупчення людей відповідно до епідеміологічних норм.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Бойко, Н. (2020). *Інтернет як соціальний ресурс демократизації сучасного українського суспільства* : монографія. Інститут соціології НАН України. <https://i-soc.com.ua/assets/files/book/bojko/monografiyabojkonl-internet.pdf>
2. Громадянська мережа ОПОРА. (2020). *Спільна заява щодо пілотування Інтернет-голосування під час місцевих виборів у жовтні 2020 року*. <https://www.oporaua.org/statement/vybory/20122-spilna-zaiava-shchodo-pilotuvannia-internet-golosuvannia-pid-chas-mistsevikh-viboriv-u-zhovtni-2020-roku>
3. Державна служба статистики України. (2021). *Доступ домогосподарств України до Інтернету у 2020 році (за даними вибіркового опитування домогосподарств, проведеного у січні 2021 року)*. Статистичний збірник. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_dd_in20.pdf
4. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС). (2021). *Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг: вересень 2021 року*. [Аналітичний звіт. КМІС на замовлення ПРООН]. https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/findings-of-a-survey-of-the-adult-population-on-digital-services.html
5. Кривошеїн, В. (2020). Ризики впровадження е-голосування в Україні в контексті постпандемічної трансформації демократії – 2020. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, Вип. 3 (2) с. 131-138. DOI: 10.15421/342040
6. Маурер, А. Д. (2020). *Цифрові технології у виборах: питання, висновки та перспективи*. Рада Європи. <https://rm.coe.int/publication-digital-technologies-regulations-ukr/16809e8040>
7. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES). (2020). *Дослідження доцільності запровадження нових виборчих технологій*. <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/04/IFES-Ukraine-Feasibility-Study-on-the-Introduction-of-New-Elections-Technology-for-Ukraine-v1-2020-02-13-Ukr.pdf>
8. Міжнародний інститут демократії та сприяння виборам (IDEA). (2011) *Впровадження електронного голосування: основні аспекти*. [Програмний документ]. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/introducing-electronic-voting-essential-considerations-UK.pdf>
9. Міжнародний фонд «Відродження» (2009). *Концепція електронного урядування в Україні*, ред. А. І. Семенченко. https://www.irf.ua/files/ukr/conception_final.pdf
10. Ліллестрьом, М. (2020). Переваги та ризики електронного голосування та онлайн-голосування. З офіційного сайту Міністерства розвитку громад та територій <https://decentralization.gov.ua/news/12905?page=2>
11. Указ Президента України № 558/2019 Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг <https://www.president.gov.ua/documents/5582019-28853>
12. Bennet, L. & Serberger, A. (2013). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Dalton, R. J. (2008). *Citizenship norms and the expansion of political participation*. Political Studies, <http://www.socsci.uci.edu/~rdalton/archive/polstudies08.pdf>

14. de Moor J. (2017). Lifestyle politics and the Concept of political participation. *Acta Politica*. Vol. 56 № 2.
15. Digital 2020 Global Overview Report, (2020). <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>
16. Earl, J. & K. Kimport. (2011). *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. Cambridge: MIT Press.
17. Marien, S., Hooghe, M., & Quintelier, E. (2010). Inequalities in non-institutionalised forms of political participation: A multi-level analysis of 25 countries. *Political Studies*. Vol. 58(1).
18. Micheletti, M. (2003). *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism and Collective Action*. New York: Palgrave Macmillan.
19. Parry, G., Moysers, G. & Day, N. (1992). *Political participation and democracy in Britain*. New York and Port Chester: Cambridge University Press,
20. Theocharis Y. & Jan W. van Deth. (2018) *Political Participation in a Changing World, Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. 144 p.
21. Theocharis, Y. (2015). Is Digitally Networked Participation a Form of Political Participation? In T. Poguntke et al., eds. *Citizenship and Democracy in an Era of Crisis*. New York: Routledge.. p. 189–205.

REFERENCES:

1. Boiko, N. (2020). *Internet yak sotsialnyi resurs demokratyzatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva* [The Internet as a social resource for the democratization of modern Ukrainian society]: monohrafiia. Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
2. Hromadianska merezha OPORA. (2020). *Spilna zaiava shchodo pilotuvannia Internet-holosuvannia pid chas mistsevykh vyboriv u zhovtni 2020 roku*. [Joint statement on piloting online voting in the October 2020 local elections] Kyiv: Civic network OPORA. <https://www.oporaua.org/statement/vybory/20122-spilna-zaiava-shchodo-pilotuvannia-internet-golosuvannia-pid-chas-mistsevikh-vyboriv-u-zhovtni-2020-roku> [in Ukrainian].
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2021). *Dostup domohospodarstv Ukrainy do Internetu u 2020 rotsi* [Ukrainian household access to the Internet in 2020] (za danymy vybirkovoho opytuvannia domohospodarstv, provedenoho u sichni 2021 roku). [Kyiv: State Statistics Service of Ukraine]. Statystychnyi zbirnyk. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_dd_in20.pdf [in Ukrainian].
4. Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologhii (KMIS). (2021). *Dumky i pohliady naseleння Ukrainy shchodo derzhavnykh elektronnykh posluh: veresen 2021 roku*. [Opinions and views of the population of Ukraine on state electronic services). Analitichnyi zvit. KMIS na zamovlennia PROON. Kyiv: KMIS. https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/findings-of-a-survey-of-the-adult-population-on-digital-services.html [in Ukrainian].
5. Kryvoshein, V. (2020). Ryzky vprovadzhennia e-holosuvannia v Ukraini v konteksti postpandemichnoi transformatsii demokratii – 2020. [Risks of e-voting in Ukraine in the context of post-pandemic transformation of democracy]. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, Vyp. 3 (2) s. 131-138.
6. Maurer, A. D. (2020). *Tsyfrovi tekhnologhii u vyborakh: pytannia, vysnovky ta perspektyvy*. [Digital technologies in elections: issues, conclusions and prospects] Kyiv: Rada Yevropy. <https://rm.coe.int/publication-digital-technologies-regulations-ukr/16809e8040> [in Ukrainian].
7. Mizhnarodna fundatsiia vyborchykh system (IFES). (2020). *Doslidzhennia dotsilnosti zaprovadzhennia novykh vyborchykh tekhnologhii*. [Research of expediency of implementation of new election technologies] <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/04/IFES-Ukraine-Feasibility-Study-on-the-Introduction-of-New-Elections-Technology-for-Ukraine-v1-2020-02-13-Ukr.pdf> [in Ukrainian].

8. Mizhnarodnyi instytut demokratii ta spriannya vyboram (IDEA). (2011) *Vprovadzhennia elektronnoho holosuvannia: osnovni aspekty*. [Implementation of electronic voting: main aspects]. [Prohramnyi dokument]. Kyiv. <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/introducing-electronic-voting-essential-considerations-UK.pdf> [in Ukrainian].
9. Mizhnarodnyi ford «Vidrodzhennia» (2009). *Kontsepsiia elektronnoho uriaduvannia v Ukraini*, [The concept of e-government in Ukraine] red. A. I. Semenchenko. Kyiv. https://www.irf.ua/files/ukr/conception_final.pdf [in Ukrainian].
10. Lillestrom, M. (2020). *Perevahy ta ryzyky elektronnoho holosuvannia ta onlain-holosuvannia*. [Benefits and risks of electronic voting and online voting] Kyiv. Ministry of Community and Teritorial development. <https://decentralization.gov.ua/news/12905?page=2> [in Ukrainian].
11. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 558/2019. [Decree of the President of Ukraine № 558/2019]. Pro deiaki zakhody shchodo polipshennia dostupu fizychnykh ta yurydychnykh osib do elektronnykh posluh. Kyiv. <https://www.president.gov.ua/documents/5582019-28853> [in Ukrainian].
12. Bennet, L. & Serberger, A. (2013). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
13. Dalton, R. J. (2008). *Citizenship norms and the expansion of political participation*. Political Studies, <http://www.socsci.uci.edu/~rdalton/archive/polstudies08.pdf>
14. de Moor J. (2017). Lifestyle politics and the Concept of political participation. *Acta Politica*. Vol. 56 № 2.
15. Digital 2020 Global Overview Report, (2020). <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>
16. Earl, J. & K. Kimport. (2011). *Digitally Enabled Social Change: Activism in the Internet Age*. Cambridge: MIT Press.
17. Marien, S., Hooghe, M., & Quintelier, E. (2010). *Inequalities in non-institutionalised forms of political participation: A multi-level analysis of 25 countries*. Political Studies. Vol. 58(1).
18. Micheletti, M. (2003). *Political Virtue and Shopping: Individuals, Consumerism and Collective Action*. New York: Palgrave Macmillan.
19. Parry, G., Moyser, G. & Day, N. (1992). *Political participation and democracy in Britain*. New York and Port Chester : Cambridge University Press,
20. Theocharis Y. & Jan W. van Deth. (2018) *Political Participation in a Changing World, Conceptual and Empirical Challenges in the Study of Citizen Engagement*. 144 p.
21. Theocharis, Y. (2015). Is Digitally Networked Participation a Form of Political Participation? In T. Poguntke et al., eds. *Citizenship and Democracy in an Era of Crisis*. New York: Routledge. p. 189–205.

Anna Buchynska,

PhD Student, Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine

Digitalization of the Election Process:

Challenges and Prospects of Implementation in Ukraine

The article analyzes the prospects for the implementation of the digitalized electoral process in Ukraine, taking into account the existing challenges. Based on theoretical research, it has been proven that the use of the latest e-government technologies contributes to increasing the level of democratization, the emergence of new forms of political participation, involvement in politics and voting of more citizens. The chosen course of the state on the introduction of e-government, which should be considered as the countdown to 2014, was supported and continued by the newly elected President and Parliament in 2019. Therefore, the results of the

digitalization process in Ukraine were analyzed based on thematic sociological research on the number of users, their age, place of residence and the intensity of use of the World Wide Web and applications related to public services. According to the author, the digitalization of the electoral process is inextricably linked with the process of implementing e-government and is an integral part of it. In turn, online voting is not limited to the transmission of the voter's vote, but consists of a set of actions that must be digitized - submission of registration documents of candidates, voter register, counting of votes and more. The author concludes that despite the problems of technical protection of personal data of election subjects and unauthorized, hacking interventions in the voting process, the introduction of digitalized election process remains only a matter of time.

Keywords: electoral process, digitalization of the election process, online voting, e-government.

<https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series22.2022.31.12>

УДК 323.2

Валерій Корнієнко,

доктор політичних наук, професор,

Вінницький національний технічний університет

valkorney1958@gmail.com; ORCID: 0000-0001-6285-5707

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ БРЕХНІ: НОВІ ДЕНОТАТИ ДЕСТРУКТИВНОГО КОНЦЕПТУ

Стаття присвячена дослідженню категорії "політична брехня". Актуальність заявленої у статті проблеми зумовлена тим, що понятійна складова досліджуваного концепту широко використовуються в науці, у соціальній практиці, а також у повсякденному житті людини. Розширене трактування поняття «політична брехня» призводить до того, що воно починає використовуватися як синонім-денотат близьких до нього за змістом понять – пропаганда, дезінформація, фейк, постправа тощо, які мають відмінності. «Політична брехня» розуміється як інформаційно-політичний феномен, якій репрезентує певний суспільний конфлікт у вигляді ціннісного розлому.

Представлені основні підходи, що пропонують різні трактування терміну «брехня», простежується їх становлення та закріплення у науковому та суспільно-політичному дискурсі. У статті розкриваються основні причини прояву політичної брехні, витоки її походження, позначені засоби та методи практичної реалізації. Експліковано положення, згідно з яким обман, як і брехня, виникають тоді, коли стикаються інтереси і моральні норми, а досягнення бажаного результату ускладнюється або стає неможливим в інший спосіб. Спорідненою рисою обману та брехні є свідоме прагнення людини викривити істину. Політична брехня — є показником невідповідності політичних теорій та практик певним цінностям. Запроваджується нове поняття — «політичний трюмплей» — комплекс політичної брехні, який застосовується при висвітленні подій значного масштабу, коли за мету ставиться необхідність суттєвого зсуву суспільної свідомості.

Ключові слова: брехня, політична брехня, обман, фейк, денотат, постправа, дезінформація, політичний трюмплей.

Вступ. Реалії сучасного світу подають нам розуміння того, наскільки важко сьогодні дотримуватися курсу правдивості у царині політики. Хоча брехня в політиці використовувалася завжди, що, за словами знаної німецько-американської філософині Х. Арендт, – є «необхідним і дозволеним інструментом не лише політиків та демагогів, а й держави» (Арендт, 2000, с.7). У цьому складно побачити якусь інновацію. З іншого боку, сьогодні множинність, безконтрольність та розгалуженість джерел інформації створили